

PREPOROD

Pokrajinsko glasilo jugoslovanske mladine na Slovenskem.

Izhaja vsak 1. in 15. dan v mesecu.

Posamezna številka 10 v., naročnina za
celo leto 2 K.

Dopise in naročnino se naj pošlje na naslov:
Uredništvo »Preporoda«, Ljubljana.

Leto I.

Ljubljana, 1. aprila 1913.

Štev. 7.

Kaj je s trijalizmom in s federalizmom?

Prejeli smo te dni brošuro Dr. N. Z. Bjelovučića z naslovom: Federalistična monarhija i hrvatsko pitanje. Ker govori o zadevi, ki se je mnogo že premlevala tudi na Slovenskem in se tudi zadnje čase pojavlja po časopisju kot nekak izgovor ali kaj, da bi si kdo kaj hudega ne mislil, se nam zdi potrebno o tej za nekatere malo kočljivi stvari izpregovoriti par besed.

Kakor je znano, se je še tik pred izbruhom balkanske vojne po jugoslovanskih zemljah v habsburški monarhiji čisto resno razpravljalo o trijalizmu t. j. o preureditvi avstrijskega državnega ustroja v toliko, da bi se poleg dosedanje Avstrije in Ogerske ustvarila še tretja država Hrvatska, ki naj bi obsegala Hrvatsko, Dalmacijo, Bosno in Hercegovino, Istro, Kranjsko, Primorsko in eventualno tudi južno Štajersko, kos Koroške in morda bivšo Srbsko Vojvodino. Tedaj se je tudi govorilo, da cesarska hiša ni nenaklonjena taki preustrojitvi monarhije.

V jugoslovanskih časopisih se je dolgo časa pisalo o vprašanju trijalizma, včasih povsem resno. Ustanovil se je v Trstu časnik „Trijalizem“, ki bi naj propagiral to idejo. Srbski listi in časopisje srbohrvatske koalicije je trijalizem docela odklonilo, dočim so se ga stranke programa hrvatskega državnega prava in vse slovenske stranke z večjo ali manjšo vnemo oprijele in deloma tudi verovale vanj.

In danes o trijalizmu kot takem nihče več ne govori! Kako je prišlo do tega?

Kdor je z vseh plati prevdaril in ogledal idejo trijalizma, je vedel že v naprej čisto gotovo, da ne bo nikdar nič iz njega. Prav dobro je dokazal utopijo trijalizma že v junijski številki srbsko-hrvatske „Zore“ Rudolf Giunio, ki razvija vprašanje nekako sledeče:

Taka preustrojitev monarhije bi se dala provesti ustavnim, neustavnim ali

revolucionarnim potom. V prvem slučaju bi imeli odločevati parlamenti Dunaja in Budimpešte, morda pa celo vsi deželni zbori. O budimpeštanskem parlamentu, kjer imajo velikansko večino Madjari, ne more nobena normalna glava niti oddaleč misliti, da bi se našli v njem madjarski narodni izdajalci, ki bi tako pozabili tradicije in naloge madjarstva, da bi sploh pustili predlog na razgovor. O mirnem in ustavnem razpravljanju o trijalizmu v ogerskem parlamentu torej sploh ni govora.

V dunajskem parlamentu so poleg Jugoslovancov zastopani Nemci, Poljaki, Čehi, Rusini, Italijani in Rumuni. Kdo bi glasoval za trijalizem? Izmed Nemcev, ki bi se morali odreči slovenskih dežel in Trsta, niti eden, ker sicer bi bil linčan. Čehi gotovo tudi ne, ker bi bili potem izročeni na milost in nemilost Nemcem. Gotovo ne bi hoteli iz naroda prve vrste, kakor so sedaj, postati narod tretje vrste. Čehi bi bili za federalizem, nihče pa ne za trijalizem. O Poljakih sploh ne more biti govora, istotako se ne bi hoteli pokoravati Italijani Jugoslovancem. Tudi Rusini bi težko bili za trijalizem. Kaj pa Jugoslovani sami? Srb bi ne bil niti eden za trijalizem, ravno tako bi tudi noben Slovenec ne smel glasovati, ako bi se ne priklopile Hrvatski vse slovenske zemlje.

Potemtakem bi bila za trijalizem samo mala peščica hrvatskih poslancev in morda še kak posameznik. O parlamentarni dosegbi trijalizma govoriti, bi ne značilo resnega človeka.

Drugi pot bi bil neustavni pot. Vladar bi z vojaško silo odvzel Nemcem in Madjarom državne vajat iz rok in bi jih dal v roke Hrvatom. Vzel bi Nemcem in Madjarom morje in ga dal Hrvatom.

Tudi o tem načinu rešitve ne bo resen človek razmišljal niti trenutek.

Ostane samo še tretja možnost, da se vprašanje trijalizma reši revolucionarnim potom. O tem piše Rudolf Giunio v praški „Zori“ doslovno sledeče:

„Hrvatski in srbski narod morata, ako nočeta še nekaj stoletij životariti

brez življenja in umirati brez smrti, nastopiti enkrat revolucionarno pot. Ali ta pot isto tako pelje do trijalizma kakor tudi do popolne nacionalne svobode in ujedinenja. Isti kvantum energije, jednake priprave in jednake žrtve zahteva revolucija za trijalizem kakor revolucija za popolno nacionalno ujedinenje in neomejeno svobodo. Ako je narodu, raztrganemu na več delov, treba jednako krvaveti za delno svoje ujedinenje in nikako svobodo, kakor za popolno svoje ujedinenje in neomejeno svobodo, tedaj je več nego jasno, da ta narod ne more in ne sme težiti po delnem, ampak po popolnem ujedinenju in po neomejeni svobodi.“

O trijalizmu še danes govoriti bi bilo otročje. In res, danes o njem nihče več ne govori, dočim so pred komaj pol leta še vsi govorili.

O trijalizmu ne govori niti dr. Bjelovučić v svoji brošuri. Pravi namreč: „Da će doći do trijalizma, teško je vjerovati. Za naš obraz, što no se reče, ne će to nigda silni Madžari dopustjeti. Pa ni drugi narodi, jer oni vele, kako je to, da Hrvati budu narod prvog reda u monarhiji, a mi n. pr. Čehi, Poljaci narod drugod reda?“

Zato si stavi na program federalizem. Piše: „Pod federalističkim sistemom razumijevamo uredjenje monarhije u sporazumu sa svim narodima. Svaki narod dobio bi jednaka prava, recimo narodnosnu autonomiju, a svi skupa sačuvali bismo jaku monarhiju... U Habsburškoj monarhiji trebalo bi dati potpunu autonomiju ovim narodima: 1.) Nijemcima, 2.) Česima sa Slovacima, 3.) Poljacima, 4.) Ukrajincima, 5.) Rumunima, 6.) Madjarima, 7.) Jugoslavenima, 8.) Talijanima...“

Njemačko-austrijske zemlje jesu: 1.) Gornja, 2.) Donja Austrija, 3.) Solnogradska, 4.) Tirol bez Trentina, 5.) Voralberska, 6.) Njemački dio sjeverne Štajerske, 7.) Njemački dio sjeverne Koroške, 8.) Njemački dio zapadne Ugarske.

Pokrajina „Trentino“ dobiti bi morala potpunu autonomiju, te pokrajinski sabor u Trentu.

Zemlje češke krune jesu: Češka, Moravska, Sleška. Ovima se moraju priključiti Slovaci, koji su ogranak češkoga naroda.

Poljske zemlje jesu istočni dio Sleške, zapadna Galicija do narodnosne granice ukrajinske.

Ukrajinci imaju istočnu Galiciju, Bukovinu bez južnog rumunskog dijela i sjev. istočni dio Ugarske.

Rumuni bi imali južnu Bukovinu i istočno Ugarsku.

Madžarska bi ostala ona zemlja u Ugarskoj, kao i danas, ocijepivši napore Slovake, Ukrajince, Rumune, Jugoslavene t. j. Srbe u bivšoj Vojvodini srpskoj, u Bačkoj i Banatu; hrvatske Bunjevce; otetu Medjumurje i otetu Rijeku; Slovence u zalaškoj županiji i Njemce uz štajersku granicu.

Veliko Hrvatsko in obenem politični program Jugoslovanov v monarhiji si dr. Bjelovučić predstavlja takole:

1.) Kraljevini Hrvatskoj moraju se opet priključiti: Dalmacija, Rijeka, Medjumurje, bivša srpska Vojvodina, Bosna i Hercegovina, Istra.

2.) Kraljevini Hrvatskoj priključiti će se i Slovenija, koja se sastoji od Kranjske, slovenskog dijela Štajerske, slov. dijela Koruške, Goričke i Trsta.

3.) Kraljevina Hrvatska i svi ovi odtrgnuti joj dijelovi boriće se svim zakonitim sredstvima za svoje ujedinjenje.

4.) Hrvati, Srbi i Slovenci rabiće svak svoj jezik, a isto pravo priznaje se i Talijanima na zapadu ove kraljevine.

*

Preustrojitev monarhije v federalistično državo bi se obravnavala na Dunaju in v Budimpešti. Kdo bi bil v Avstriji in kdo na Ogerskem za tak federalizem?

Nemci bi poleg omenjenega še zahtevali: 1.) Razpad Češke v dva dela: nemški in češki. 2.) Vsaj en del Trentina na škodo Italijanov. 3.) Celo Koruško. 4.) Celo Štajersko. Toda prepričan sem, da bi Nemci niti govoriti ne hoteli o federalizmu, ker bi jim sicer na večne čase odpadel Trst, uničen bi bil njihov „Drang nach Osten“, potopili bi se v slovanstvu Nemci na Hrvatskem, Bosna in Hercegovina bi prenehali biti kolonija za „kuferaše.“ Uničena bi bila nemška trgovina in obrtnija po vseh slovanskih in nemških krajih, ker bi se ti narodi tudi gospodarsko osamosvojili. Nemški narod, ki se ima za prvega na svetu, bi bil smrtno po-

nižan in, kar je glavno, s federalizmom bi propala druga nemška država. Nemčiji, ki bi ostala osamljena v navalu Slovanov in Francozov, bi bil na ta način zadan smrtni udarec, zato se bo Nemčija vedno z vso močjo upirala federalizaciji Avstrije. Na Nemce torej ni računati v nobenem oziru.

Čehi bi bili z veseljem za federalizem, toda samo tedaj, ako bi se Češka, Moravska in Šlezija ne cepili na češki in nemški del in ako bi dobili vse Slovake. Tu pridejo Čehi, Nemci in Madžari v oster konflikt.

Poljaki in Rusini bi se glede Galicije težko kedaj pogodili, ker imajo prvi v Galiciji sedaj vso oblast. Vrhtega bi Rusija nikdar ne opustila federalizacije Avstrije, ker bi na ta način nastal v Galiciji centrum za poljsko in ukrajinsko iredento v Rusiji. Predno bi prišlo do federalizacije Avstrije, bi Rusija udarila s 5 milijoni vojakov v Galicijo.

Rumuni bi bili brez dvoma za federalizem, ako bi dobili vse svoje zemlje. Prišli pa bi v hud konflikt z Madžari in deloma tudi z Rusini in Srbi. Toda tudi sedanja kraljevina Rumunija ne bi pustila, da bi se pred njenim nosom ustvarila druga Rumunska.

O Madjarih ni niti treba govoriti. Da bi se oni borili z orožjem do zadnje kaplje krvi proti federalizmu, to je brez vsakega dvoma. Nihče ne bo prisojal Madjarom, da si bodo mirno pustili vzeti Hrvatsko Reko, morje, Bosno in Hercegovino in več kot polovico Ogerske same.

Italijani bi nikdar ne hoteli prostovoljno vstopiti v Veliko Hrvatsko.

In končno Jugoslovani? Za federalizem ne bi bil noben Srb iz popolnoma umevnih vzrokov. Slovenci bi bili za federalizem samo, ako bi dobili zadnjo slovensko vas na Štajerskem in Koruškem. Seveda bi to Nemcem ne bilo všeč.

Ostali bi torej le Hrvati, pa še ti ne vsi.

Ideja federalizacije Avstroogerske je neizpeljiva:

1.) ker bi se ne mogla izvršiti mirnim putem, ampak samo z orožjem v roki;

2.) vojaško silo imajo v rokah Nemci in Madžari, katerim znači federalizem propad;

3.) ako bi se Jugoslovanom in Čehom posrečilo streti Nemce in Madjare, bi se gotovo več ne bratili z njimi, ampak bi si ustanovili lastne države, oziroma

se spojili z že obstoječimi istonarodnimi državami;

4.) ker bi bila federalizacija Avstrije povod za svetovni konflikt.

V. F. Brzin.

Važno vprašanje ob važnem času.

Nisem prijatelj filoloških prepričanj, ki se pojavljajo in ponavljajo v vsaki generaciji. Ne bi hotel, da bi bil moj nasvet začetek kakih filoloških prask. Toda zdi se mi umestno, da povemo te misli ob času, ko prihaja jugoslovansko prerobenje in se obeta lepša — in tesnejša zveza na jugoslovanskem kulturnem polju. Ta zveza se bo kazala posebno v tem, da se bo pri nas čim dalje več pisalo in čitalo srbsko, hrvatsko in bolgarsko — in da bodo tudi naši listi dobili na jugu več čitateljev.

Danes v tem oziru še ne vladajo take razmere, kakor bi si želeli.

Te dni je bilo objavljeno v „Rijeckem Novem Listu“ pismo, ki nudi par kričeih slučajev, iz katerih se vidi, kako daleč so si še vedno oni, ki so od narave v vseh ozirih tako blizu. Ne rečemo, da je splošno tako, toda res je, da je še mnogo takega. V dotičnem članku se glasi:

„Neki mlad doktor prava, odvetniški koncipijent, mi je priznal te dni, da ne razume slovenski, dasiravno je že pol leta tukaj, in celo da se mu zdi ta jezik zelo težak in da nahaja velikansko razliko med njim in hrvatskim.

Drugi naš človek, mlad kapitan iz Dubrovnika, mi je pripovedoval kot nekaj popolnoma naravnega, da je bil na Leginem plesu. Na moje vprašanje, zakaj ni prišel na Ciril in Metodov ples, ki je bil isti večer, me je začuden vprašal:

„A kje je bil ta ples? Kaj se tudi v Trstu prireja Ciril in Metodov ples? Kaj je tudi tam kaj naših ljudi? itd.“

Prepričan sem se, da se ta človek počuti v Trstu kakor v Marsilji ali Genovi.

Ko bi bili to osamljeni slučajji, bi jih ne omenjal, toda tak pojem o Trstu ima na žalost velik del posebno naših kapitanov, niso pa tudi redki oni z akademično izobrazbo, ki ze branijo glasno izgovoriti v svojem jeziku samega spoštovanja napram italijanskemu značaju tržaškega mesta z eno tretjino — Slovanov.“

Hrvat je torej trdil — da mu je slovenščina težek jezik. Mi ne trdimo

istega o hrvatskem jeziku. Našemu priprostemu človeku je hrvaščina tako lahko razumljiva, da jo poslušaj n. pr. na sejmju kakor svoje narečje. Čelo sam skuša kolikor mogoče po hrvaško zavijati in pravi v pogovoru s Hrvatom „večer“ namesto „večér“ i. t. d. Vendar ne čita, ako mu daš v roke časopis. Ako bi začel čitati, bi se lahko prepričal, da vse razume. Ne veruje samemu sebi. Ako to velja glede hrvaščine — velja tem bolj glede srbsčine, ki se piše s cirilico. Ako lahko rečemo, da pri nas vsak inteligent, ki sploh čita, čita tudi hrvaške liste — o srbskih listih tega ne moremo reči.

Doslej še nismo premagali predsodkov proti cirilici. Skrajni čas je, da pade ta nesmiselna zapreka — ne s tem, da se cirilica odpravi — ampak s tem — da se je naučimo. Treba bi bilo že naše dečke navaditi cirilico. Dobro bi bilo, da bi se med našo mladino razširile za otroke izdane kratke (morebiti ilustrirane) jugoslovanske narodne pravljice in pesmi. Imam skušnje v tem oziru: v dveh urah smo premagali cirilico, pisali in čitali smo, kakor v latinici. Začeti je treba zgodaj. Dela ne bo težko izvesti. To je nasvet od naše strani.

Sedaj pa bi omenil par besedi o tem, kar sem hotel povedati. Naši bratje so se poprijeli skrajne fonetiške pisave, po geslu, kakor ga je proglasil stari Vuk. V tem se mi zdi, da so šli predaleč. Da navedem nekaj primerov.

Ako pravim: „Srb“ — ne vem zakaj bi morali pisati: „srpski“ — ako pravim: „sladek“ — zakaj bi ne pisali tudi: „sladko“ (četudi se d čisto ne sliši). S takim skrajno fonetiškim pisanjem se le oddaljujemo. Recimo v „odmah“ se „h“ ne sliši in piše se že tudi „odma“. Prvo bi vsak Slovenec razumel — drugega ne. Pogosto pa postanejo nekatere besede vsled tega nam popolnoma nerazumljive, oziroma jih prevajamo po analogiji v slovenskem jeziku čisto napačno n. pr. „počasna diploma“ namesto „počastna diploma“. Ako velim „čast“ — zakaj bi se „t“ ne ohranilo tudi v „počastni“ itd. Ne vem sicer, ali se je kdaj med Srbi in Hrvati to mnenje zagovarjalo, zdi se mi le, da bi bilo zdaj pravo in umestno. Čemu delati nepotrebnih razlik, ko se da jezik lepo pisati — tudi ako se deblo ohrani nespremenjeno. Za našega navadnega človeka in za otroka, ki ni navajen etimologizirati, ima to svoj pomen in mu dela jezik lažje razumljiv.

Pravim torej: Naša volja bodi premagati jezikovne zapreke mimogrede

— cirilico pa je treba zanesti že med mladino, saj je to naša slovanska azbuka. Naši bratje pa bi morali omejiti svoje pravilo „piši, kakor govoriš“ v toliko — da se deblo ohrani — da se na ta način jeziki drug drugemu bližajo, ne pa oddaljujejo.

(Skrajno fonetiška pisava otežuje učenje srbohrvaščine tudi drugim Slovanom, ker se v izgovarjavi pogosto izgubi deblo!) *Dr. Ivan Lah.*

* * *

Priobčujemo to razpravo, ker vsebuje vsekakor uvaževanja vreden predlog glede jezikovnega zblizanja. Drugo vprašanje je seveda, ali bo mogoče to reformo izvesti in v katerem času. Zdi se nam, da je pravopis v srbohrvaškem jeziku že veliko bolj ustaljen in dosleden kot n. pr. v slovenskem in brez dvoma so posamezne oblike toliko trdne, da bi bilo jako težko doseči naenkrat tak preobrat. Četudi bi razlike ne bile velike, je pa velik korak od enega pravila pa do drugega, ki je prejšnjemu v bistvu nasproten. Govoril bo razvoj. A tudi če nam bližnja bodočnost ne prinese te izpremembe, nas to ne sme odvracati od spoznavanja bratskih jezikov. *Uredništvo.*

DR. MILOVANOVIČ:

O narodnem ujedinjenju Srbov in Bolgarov.

Dasiravno se Jugoslovonom često prištevajo samo Srbi, Hrvati in Slovenci — vzrok je predvsem rivaliteta med Bolgari in Srbi — je vendar vsakomur, ki pozna zgodovinske, jezikovne in narodnostne razmere v Srbiji, Makedoniji in Bolgariji in ki vse to pregleda z normalnimi in treznimi očmi, povsem jasno, da so Bolgari z ostalimi Jugoslovani vred ravno tako isti narod kakor Srbi, Hrvati in Slovenci med seboj. Makedonce razcepiti v narodnem oziru bi se reklo iz jednega naroda napraviti dva. To je pa nemogoče. Kakor so se združili in streme po združenju kulturnem in političnem vsi Italijani in vsi Nemci, ravno tako se bodo v bodočnosti združili vsi Jugoslovani od skrajnega severozapada pa do Carigrada in Olimpa.

O tem ni nikakega dvoma, ker razvoja ni mogoče ustaviti. Tega so se in se vedno bolj zavedajo vsi možje, ki z jasnim očesom in brez mržnje pregledajo jugoslovanski pro-

blem. O tem so si na jasnem vsi veliki politiki svobodnih jugoslovanskih držav — v tem znamenju je bila sklenjena balkanska zveza — zlasti se zaveda tega cilja in svoje misije kot združiteljica Jugoslovanstva kraljevina Srbija, predvsem ustanovitelj balkanske zveze pokojni dr. Milovanović in njegov naslednik Pašić.

Srbski ministrski predsednik pokojni dr. Milovanović se je mesec dni pred svojo smrtjo razgovarjal z nekim bolgarskim žurnalistom o srbsko-bolgarskih odnosih ter se izrazil, da so vsak dan trdnejši in iskrenjši.

„Vendar je nekaj, kar kviri te dobre odnose med obema bratskima narodoma, ako smem pripomniti,“ mu odgovori časnikar.

„Vse neprijetnosti“ nadaljuje dr. Milovanović, „za katere se imamo zahvaliti napakam v preteklosti, se morajo pozabiti pri nas in pri Vas. Slaba je bila — rad priznavam — politika kralja Milana, ker je pozabil Srbe v Bosni in Hercegovini, v novopazarskem sandžaku in v Stari Srbiji in se lotil sejati kulturo v Makedoniji, kjer ste Vi že začeli. Iz teh razlogov je nastalo med Srbijo in Bolgarijo „macedonsko vprašanje.“

„Macedonsko vprašanje, kakor ga jaz opazujem, je jabolko razdora med Srbi in Bolgari“, prekine ga novinar.

„Ako Vi vidite v macedonskem vprašanju jabolko razdora med nami in Vami vsled tega, ker Vi zahtevate avtonomijo in mi nekaj drugega — je čisto malenkostna stvar. Pogreške, katere smo delali — in to mi in Vi s svojimi propagandami, izpodrinjujoč drug drugega, ni treba ponavljati.“

Potrebno je, da pridemo — mi Srbi in Vi Bolgari — do popolnega spoznanja, da so naši narodni interesi do pičice identični in tedaj bomo sprevideli, da macedonsko vprašanje ni za nas jabolko razdora, pač pa jabolko sloge in zblizanja za Vas in za nas. Da pridemo do tega, je treba delati, ali ne na podlagi kakkega sporazuma za Vašo in našo propagando v Makedoniji, pač pa za propagiranje ideje našega — **združenja.**

Vprašam Vas, kolika je razlika med Srbi in Bolgari vobče? Glejte, Vi govorite z menoj bolgarsko in jaz govorim srbsko in jako dobro se razumeva.

Ako se nemška in italijanska plemena, katera se med seboj razlikujejo bolj kot mi, Srbi in Bolgari, če so se ta plemena mogla združiti v močne države,

zakaj bi se tudi mi ne mogli združiti?
— Pred nami je sijajna bodočnost, ker ako sedaj latinske in germanske narodnosti postopno padajo, utrujene od moderne kulture, mi Slovani rastemo in se razcvetamo.

Politična unija, za katero moramo vsi delati v bližnji ali daljni bodočnosti, bo nagradila Bolgarsko in Srbijo prejalislej.“

„Da, ali . . . veste, ekselenca, kaki osebni interesi ovirajo tako unijo. Unija zahteva samo jedno dinastijo; vzemimo n. pr. Avstrijo . . .“

„Ne rečem, da ne bo zaprek. Pravim samo, da naj se dela vztrajno samo s pogledom uprtim v bodočnost in z določenim ciljem. Naše dinastije so patrijotične in one morajo delati, da se stvari ta ideal. To jih ne bo uničilo. Nemški vladarji so napravili današnjo Nemčijo.

Dosego popolnega zjedinenja Jugoslovanov nam bo oviral jako izostren nacionalizem, kateri je zmožen preiti v skrajnost. Proti temu nacionalizmu je treba, da se borimo z vsemi močmi. To se doseže le potom kulturnega zblizanja, za katero morajo delati naši učenjaki.

V vsakem slučaju nam bo najbližja bodočnost naprtila elementarno delo **k neminljivemu združenju.**»

V. F.

Kosovka.

Sjeni Vladete Kovačevića.

Osvečeno krvlju sinu Groblje davno,
Prah kostiju svetih propoja iz trave,
Sjajan krstaš sleti na Kosovo ravno —

Sjajan krstaš orô, s Dunava i Save,
Na staro gnijezdo spusti se i pade...
Sestri Crni veo skinimo sa glave.

Sve, kô tice kobne, razpršajmo jade,
Neka nam se duša u svilu obuče —
Što Kosovo uze, Kosovo nam dade!...

Ne slušajmo više verige ni ključe —
Jutros, na vratima mučenika svije',
Svojom zlatnom halkom zlatna zora
tuče . . .

Pogledajte! Svuda izvor blaga lije!
S grozdovima slatkim, sa stabala zdravi,
Podvigâ i Djelâ kakvih bilo nije,

Na poljima mila Žetva nam se javi!...
O slušajte kako zvuci zvonâ brode
S Prizrena i Skoplja, s Dečana i Plavi'

Jezera i bistre Strume i Lab-vode!...
Po Srbiji Staroj snova Gospod stupa
I velike, pune, klasove slobode

Preljiva zlatom iz dubokih kupa...
Na molitvu hajdmo!... Sva kandila gore,
Podignuti Oltar u sjaju se kupa

I trepetnom pjesmom kubeta se hore...
Hajd'mo... Ogrijmo se!... Pobjedno i
slavno
izbilo je sunce iza naše gore!

Osvečeno krvlju sinu Groblje davno —:
Snova alaj-barjak vije se i zâri!
Pogledajte! Eno niz Kosovo ravno,

Vaskrsnuli jezde oklopnici stari!...
Mostar. Aleksa Šantić.

Jugoslovansko vseučilišče v Trstu.

Slovensko vseučiliško vprašanje je del jugoslovanskega vprašanja. Le iz tega vidika ga smemo promatrati in reševati.

V. Knaflič: Vseučilišče v Trst.

Knafličevo spomenico: „Vseučilišče v Trst“ je sprejela slovenska javnost dokaj hladno. In tiste gorke, navdušene besede nikakor niso zaslužile tako hladnega, brezbriznega sprejema.

Kako vse drugače bi jih sprejela laška javnost!

Sploh je značilno primerjati naš in laški boj za univerzo. Kako energično in neumorno zahtevajo Lahi vedno in vedno vseučilišče v Trstu. Kako solidarno! Vsi imajo v očeh le interes celokupnega italijanstva.

In vendar laška univerza v Trstu nima niti približno toliko pomena za laški narod, kakor bi imelo slovensko vseučilišče za slovenski narod. Za Italijane je univerza v Trstu le političnega in gospodarskega pomena — ker imajo že svoja kulturna centra v kraljestvu — za nas pa je življenskega pomena.

Je že res, da je večina slovenskega izobraženstva nezavedna masa. Toda tudi iz mase se da narediti mnogo, če je enotna. Naše izobraženstvo pa je razcepljeno in razmetano po različnih strujah in strankah kakor pri malokaterem narodu.

Ne bi bila ta razdvojenost škodljiva, da bi si bile posamezne struje na jasnem in edine v vprašanjih, ki se tičejo celote, ki so življenskega pomena za celokupni narod. Tragika našega naroda pa je, da se je izobraženstvo razcepilo in razdvojilo v razne struje, predno je ustvarilo podlago za

samostojen razvoj naroda in sebe, predno je zagotovila bodočnost narodu in sebi.

In tako se dogaja pri nas, da se hočejo reševati vprašanja, ki so za ves narod življenskega pomena, kakor vseučiliško, jugoslovansko i. t. d. Z ozkega stališča enega sloja ali ene stranke. Ako pri nas kdo pove ali zapiše kako misel, se najprvo vpraša, kdo jo je povedal, v kateri reviji je zapisana in potem šele sledi ali velikansko navdušenje ali pa hitra obsodba.

Otročje in brezumno bi bilo raziskovati, kdo je največ kriv, da je tako in očitati drug drugemu krivdo. Tako je in tako ne bi smelo biti. Zato se združimo, kadar se borimo za celoto, za skupno korist; sicer je bolje, da se ne borimo. —

Vedno se pri nas govori o tem. Dela pa se po starem. Treba bi nam bilo v resnici starega Katona.

Slovenska javnost, ki se sicer zanima za vsako malenkost, ki zapiše v dimnik in razglasi z bobnom vsako pikantno novost, sprejme misli o slovenskem vseučilišču, ki je življenskega pomena za narod, s hladnostjo in brezbriznostjo idijota.

Celo slovenska mladina, dijaštvo, ki živi sedaj v skrajno smrdljivi stagnaciji in ki kar hlastne po vsaki novi misli, je sprejela Knafličevo spomenico brez navdušenja in brez posebnega zanimanja.

Vzrok je deloma ravno prej omenjena ozkosrčna razdvojenost. Je pa še drugi večji vzrok: slovensko izobraženstvo sploh, posebno pa dijaštvo je „izgubilo ljubezen do naroda, do ljudstva; izgubilo prepričanje, da je treba žrtvovati za narod; izgubilo moč žrtvovanja; izgubilo vero vase in v svoj narod, v svojo in narodovo moč.“

Dokaz zato je, da se prav nič ne zavzema za slovensko vseučilišče in za ostala življenska vprašanja našega naroda. To ni samo nezavednost in če je nezavednost, je ta znamenje njene nemoči. So pa še drugi jasnejši dokazi za preje povedano.

Da se ljudje pri nas sploh za kaj zanimajo, je v prvi vrsti treba aktualnosti. Na pr. Za jugoslovansko idejo se pod vtisom dogodkov na Jugu vsi zanimajo. Značilno pa je, da se zanjo zanimajo in so se že davno zanimali Nemci, Italijani in Madjari intenzivneje nego mi sami.

V času, ko je bilo vseučiliško vprašanje „aktualno“ v politiki, je bilo zanimanje splošno. Takrat sta izšli menda obenem dve brošuri, ena iz svobodomiselnega, druga iz katoliškega

tabora. Jako značilno! Zahteva, ki bi morala biti eminentno skupna in enotna, se je formulirala in propagirala iz dveh struj. Zakaj? Radi ozkosrčne omejenosti svobodomiselcev, ki niso hoteli ničesar slišati o bogoslovni fakulteti. Ne vem, kaj so mislili takrat. Ali so hoteli iti preko vsega slovenskega naroda, ali so hoteli preko slovenske duhovščine s svojo zahtevo? Ko je vendar dejstvo, da je večina našega naroda verna, in da imamo mnogo duhovščine. Kako fanatično in dogmatično brezumno je bilo odrekati večini pravico do zahteve! Da dam primer: za svojo osebo sem prepričan, da avstrijsko pravo našemu narodu prej škodi nego koristi. Prepričan sem, da bi nam pravna fakulteta bila prej v škodo, kakor v korist. Nočem tu podajati mnogo argumentov za svoje mišljenje, ker ni tukaj mesto, da bi ga uveljavil. Jaz in velika večina našega priprostega ljudstva je dobro prepričana, da ga današnje sodnije in današnja pravica prav nič ne vzgajajo k dobremu, da je resnica ravno nasprotno. In vendar se ne morem kar tako postaviti na kateder in se boriti proti pravni fakulteti. Ker je dejstvo, da so sedaj sodnije in da rabimo pravnike in če bi domačih ne imeli, bi dobili tuje. Tudi vidim možnost, da bi ravno slovenska pravna fakulteta pripomogla k spoznanju, kako tuj nam je sedanj j us in kako demoralizajoč njegov vpliv.

In navsezadnje sem radoveden, kako bi odgovorili svobodomiselnici na vprašanje: kaj naš narod bolj osrečuje, cerkev ali sodnija? —

Vsak trezen človek bo uvidel, kje je doslednost. Spregovoril sem par besed več o tej stvari, ker se je ravno Knaflič v svoji spomenici ni dotaknil.

Vsakemu mora biti takoj umevno, da če zahtevamo vseučilišče, ki naj bi bilo naše kulturno središče, moramo zahtevati tudi bogoslovno fakulteto. Čisto naravno je namreč, da bi bilo velikanske važnosti, da se slovenski bogoslovci vzgajajo v slovenskem jeziku in duhu, ker so poleg učiteljev edini, ki neposredno vzgajajo ljudstvo. Ne bodimo torej ozkosrčni, fanatični in pa utopistični, kadar gre za življenske zahteve našega naroda.

* * *

Predvsem je treba prevdariti, kakšno vseučilišče bi imelo pomen za slovenski narod. Slovensko vseučilišče bi moralo biti v resnici kulturno središče. Ne moremo in ne smemo primerjati slo-

venskega vseučilišča z laškimi v Trstu ali z nemškimi po provinciah. Laško v Trstu in provincijalna nemška vseučilišča so le filijalke. Slovensko pa bi bilo centrum. Zato ima za nas pomen le vseučilišče, ki bi moglo uspešno tekmovali s svetovnimi, centralnimi vseučilišči.

Taka univerza, ki bi odgovarjala današnji stopnji pravnških, filozofičnih, teoloških, naravoslovskih, medicinskih, tehničnih in komercijelnih ved, pa zahteva mnogo materialnih — seveda tudi duševnih — moči: razni inštituti, knjižnice, muzeji, i. t. d.

In ako to premislimo, nam je takoj jasno, odkod hladnost in brezbriznost slovenske javnosti za slovensko vseučilišče. Slovenci poznamo svojo mizerijo. Brezumno in utopično je misliti, da bi slovenski narod vzdrževal za 500—800 dijakov vseučilišče, ki bi lahko tekmovalo s svetovnimi. Še bolj utopično pa bi bilo zahtevati od vlade, da ga nam vzdržuje, pa če bi nam bila tako prijazna in pravična, kakor nam je sovražna in krivična. To je ono, kar pozablja Knaflič in so pozabljali do zdaj še vsi, ki so zahtevali slovensko vseučilišče.

Slovenski narod sam je absolutno nezmožen vzdrževati tako vseučilišče in nabavljati gnotna sredstva, ki so neobhodno potrebna za njegov razvoj, da bo odgovarjal današnji visoki stopnji znanosti in kulture sploh.

Zato je vsako separatistično slovensko stremljenje po kulturnih inštitucijah brezumno in utopično. Zavedati se moramo vedno, da imajo za nas le take kulturne inštitucije trajno vrednost, ki bi lahko tekmovali s podobnimi zavodi drugih, večjih narodov. —

Zahteva samoslovenskega vseučilišča pa je utopija in velika zmota.

Čudil sem se besedam v Knafličevi brošuri: „Slovensko vseučilišče je del jugoslovanskega vprašanja. Le iz tega vidika ga smemo promatrati in reševati.“ Čudil sem se, da Knaflič iz tako jasnega principa tako napačno sklepa. Govori nadalje o Dalmaciji, Hercegovini, o Jugoslovanstvu in sklepa, da bi samoslovenska univerza združevala Slovence, Srbe in Hrvate! Sam bog ve, kako si on predstavlja Jugoslovanstvo!

Preprijanje pa, da se morajo Slovenci, Hrvati in Srbi politično združiti v najkrajšem času, spremeni naše slovenske vseučiliščne zahteve. Ako že kaj zahtevamo, zahtevajmo nekaj mogočega, nekaj realnega. Zahtevajmo jugoslovansko vseučilišče s popolno enakopravnim slovenskim in srbohrvatskim jezikom.

Po mojem mnenju bi bil Trst najpripravnější sedež jugoslovanske univerze. Trst bo mesto, ki bo vezalo Jugoslovane z zapadnimi kulturnimi centri. Geografična lega Trsta je na meji zapadne in vzhodne kulture. Morje bo izpiralo vso nesnago, starost in bolehavost zapadne kulture. Svež morski veter bo prinašal le zdravo in dobro od zapada.

Vendar pa je mnogo razlogov, ki govorijo proti. A priori zahtevati Trst kot sedež jugoslovanske univerze, bi bilo malo drzno. Jaz za svojo osebo sem prepričan, da pod sedanjo vlado ne bomo dobili niti samoslovenskega niti jugoslovanskega vseučilišča. Vendar sem zato, da se precizirajo zahteve. In dočim je že zahteva samoslovenske univerze (namreč take, ki bi imela pomen za naš narod) sama na sebi utopična, je zahteva po jugoslovanskem vseučilišču le pod sedanjo vlado neizpolnjiva.

Zahteva pa bi se glasila: Zahtevamo jugoslovansko vseučilišče s popolnoma ravnopravnim slovenskim in srbohrvatskim jezikom. Kot prva stopnja k jugoslovanskemu vseučilišču naj se uvede v vse jugoslovanske srednje šole obvezni slovenski oziroma srbohrvatski pouk. Tako bi bili abiturijenti jugoslovanskih srednjih šol večji obeh jezikov in bi lahko poslušali predavanja v obeh jezikih. Taka univerza bi nas v resnici združevala.

In zato, ker bi nas združevala, je brezmiselno pričakovati od sedanje vlade, da jo nam dovoli. Tu imamo nov dokaz, kako tesne so verige okoli nas. — K.

Princip nacijonalizma in narodno blagostanje.

V luči velikega balkanskega plamena smo zagledali in spoznali vso dobroto svobode, vso korist nacijonalne politične moči, ki deli iz skupne nacijonalne zakladnice kruh svojim članom v razmerju, ki ga zahteva splošno narodno blagostanje — važen stvaritelj srečne sedanosti in velike bodočnosti. Od teh nacijonalnih zakladnic vodi v demokratičnih nacijonalnih državah srčna žila k vsem stanovom enako in usposablja vse ude celote za veliko, harmonično kulturno življenje. V teh res demokratičnih nacijonalnih državah pač malokdaj upravičeno nastopi napredku škodljivi razredni boj, ki naj bi uravnaval tok, ker že razvitek nacijonalne kulture zahteva

njegovo umerjenost. Za vzgled take države nam lahko služi Srbija.

Na drugi strani pa smo zagledali mizerijozen konglomerat, ki ne živi zato, da bi v njegovem področju vladalo splošno blagostanje, ne zato, da bi se v njem na podlagi nacionalizma razvijala kultura. Živi pa birokratizmu in kapitalistični kasti, pod katerimi se razvija škodljivi razredni boj, živi „Herrenvolku“, ki ne vstvari ničesar in degenerira svet, — druge narode pa izsesava; vir iz skupne blagajne se ne razlije pravično in po postavah božjih nad vse enako, nego izgine v kulturnem in civiliziranem žrelu gospodujočega naroda. Skupna državna blagajna ne služi zato, da bi skrbela za blagostanje vseh podanikov, za nacionalni kulturni razvoj vseh, ampak služi udobnim tiranskim nasladam „Herrenvolka“ in za oporo njegovi oslabei tvorni moči.

Da, jasno smo zagledali v tem plamenu, da smo Slovenci sužnji, da smo okradeni svojega blagostanja, svojega pogoja za biti in pri trajajočih takih razmerah svoje bodočnosti, ker vsako stradanje končno le pelje v smrt. Naša nacionalno državna blagajna je bila nastavljena tam gori na Dunaju v gotovem predalčku, ključ do njega pa je v rokah tistih, ki hočejo biti naši vzvišeni gospodarji, ki hočejo živeti od naših suženjskih žuljev, ne samo hočejo, ki tudi žive. V teh rokah je torej vir našega blagostanja, razvoj našega kulturnega življenja. In kako bogat vir je to za nas! Niti za pesek v oči, kaj za preslepitev! Da, zagledali smo svojo sužnost, svoje veliko beraštvo. Naloga celega naroda bi bila, da govori odločno besedo, da pokaže, da noče biti hlapec, da ne misli prenašati v času kulture in civilizacije batin, ki bi se jih sramoval afriški suženj. Vemo, separirani kot Slovenci ne vzdignemo niti glasu, ki bi se razlegel vsaj čez Karavanke. — A minila je tista doba, v kateri so nas mamili in separirali s svojo kulturno vzvišenostjo, danes, ko smo spoznali do dna tiranstvo, smo začutili po odstranitvi separatizma tudi moč. Ob enem pa smo zahrepeneli po blagostanju, po nacionalni in kulturni moči — zahrepeneli smo, ker vemo, da imamo moč, da dvignemo glas, ki ga bo slišal cel svet.

Tisti v našem narodu pa, ki skušajo v času, ko najbolj vidimo svojo suženjsko sramoto, zboljšati svoje razredne in stanovske razmere, naj vedo, da morejo le z nacionalno zmago priti do svojega blagostanja. Le pri skupni nacionalni zakladnici, ki bo upravljana smotreno v smislu, da pripelje narod

do velike bodočnosti, morejo biti naše pravice nekršene. Le v Jugoslovanstvu je naša nacionalna in politična moč, naša svoboda, naša kultura. Svobodno Jugoslovanstvo, ne beraška sužnost mora biti naša bodočnost. Kdor ni v veliki svetlobi iz Balkana, v svetlobi, ki se je razlila iz junaških src našega lastnega naroda, iz onih src, ki hodijo po poti k nacionalni svobodi, zagledal svojo edino pravo pot — je zakrknjen slepec, ki ne vidi ne s srcem ne z očmi.

— anž —

Prava Svoboda in Jugoslovani.

(Odlomki).

Srbski narod je s silno roko odgrnil zagrinjalo in pokazal solnce: svobodo in pokazal pot k solncu, k svobodi. Zavedli smo se hipoma svojega sramotnega životarenja, občutili naenkrat težke okove na rokah, pesek v očeh, suženjsko mišljenje v srcu. Hipoma smo spoznali pravi vzrok naše nemoči, našega nezadovoljstva, naše nesreče, našega propadanja, edini, veliki vzrok: naša sužnost.

Ponížani, osramočeni, zaslepljeni, pokvarjeni, zaslužnjeni smo se spomnili Črtomira, Gregoriča, Gubca in njih ponosa, junaštva, svobodoljubja. In pričeli smo se sramovati, da smo tako nevređni potomci velikih prednikov. Pa smo dvignili v težke verige okovane roke, objeli strastno svoje brate, v enake okove ukovane, in prisegli sveto in silno prisego: streti verige in okove, v strastnem objemu kovati kladiva, ki razbijejo na veliki dan okove. —

In komaj smo prisegli, dvignil se je srbski narod in nas potrdil v veri. Potrdil je našo prisego in pokazal, kako se razbijejo okovi robstva.

Na ozkem, omajanem, izpodžaganem stališču Slovenstva smo bili nezmožni misliti in stremiti na široko. V strastnem objemu z brati pa smo začutili silno moč v okovanih udih. Z ozkega samoslovenskega stališča smo bili nezmožni pojmiti idejo prave Svobode, nezmožni pojmiti samo delce te ideje: nacionalno svobodo.

In ker se nismo popolnoma zavedali svoje jugoslovanske narodnosti, smo doživeli Slovenci sramoto, da smo edini narod v Evropi, ki ni nikdar poskušal po izgubi nacionalne svobode priboriti si zopet narodno samostojnost.

Le enkrat — edini svetli moment našega robstva — je zasanjal naš na-

rod o Stari pravdi, zasanjal o vojvodskem prestolu, zasanjal o pravi Svobodi. Naš kmet v tesnem objemu s hrvaškim seljakom je po lastni volji in z lastno močjo šel tja pod goro h kralju Matjažu in potegnill njegov meč iz nožnice. Vstala je silna vojska našega kmečkega kralja in šla v smrt za Staro pravdo, za veliko idejo svobode. Enkrat le je pokazal naš narod, kako je treba umreti za svobodo. In še takrat zaman. Zastonj je zapisal naš kmet na bregovih Save s krvjo pojem Stare pravde. Zaman so nam simbolično kronali našega kralja.

Tam na razbeljenem prestolu je zgorela naša Stara pravda, zgorela za nas ideja svobode. Še več. Zgorela je tudi zavest, da smo sužnji. Takrat smo postali udani in ponižni kakor psi; zadovoljni s kosom mesa, ki pade od mize gospodarja, psi, ki komaj zarenčijo, če jih udari gospodar z bičem. —

Od takrat pa do danes se nihče na Slovenskem ni zavedal ideje prave nacionalne svobode. Po štiristo letih se je prvič zbudila slovenska mladina in začela misliti in delati, kakor je vredno človeka. Po štiristo letih sramotnega životarenja, sramotnega narodnega hlapčevanja, je slovenska mladina prvič udarila v pravo, edino pravo, človeka vredno smer. Po štiristo letih je mladina v naši struji prvič na Slovenskem spoznala idejo prave nacionalne svobode v vsej njeni globokosti in razsežnosti. —

Najbolj globoko med Jugoslovani — in morda celo v Evropi — pojmi to idejo srbski narod v celoti, od kralja do seljaka. Nam nerazumljivo, čudežno je dejstvo, kako globoko živi v duši srbskega naroda ideja nacionalne svobode.

Ni mu sugerirana, ni mu dana od zgoraj, ni mu napridigana kot abstraktna ideja, kot izraz brez vsebine. Velikost, globokost nacionalne svobode je srbski narod doživel in zato je pripravljen vsak hip dati življenje zanj.

Govorila sva nekoč s svobodnim srbskim seljakom o svobodi. Pa mi pravi: „Ne razumem, kako moreš biti rob Švaba. Tudi mi smo bili sužnji, toda turški. Turek nas je izžemal, trpinčil, nalagal nam silne davke; pustil pa nam je naše Srbstvo, pustil naše običaje, naš jezik, naše pesmi, našo srbsko dušo, z eno besedo našega srbskega boga. — Švabi pa vam vsiljujejo svoje švabstvo, zastrupljajo vam vašo dušo in vas tako polagoma uničujejo. Poglej, brat, sirotico Bosno. Enkrat sem bil tam in sem se zjokal. Komaj, da sem še verjel, da je to isti narod, kot v naši Srbiji. In ta je komaj

30 let švabski suženj. Kako je pri vas, ki ste že stoletja. Biti turški rob, je zlo, biti švabski suženj, je smrt. —

Tako jasno pojmi in misli nepismen, priprost srbski seljak, ki je doživel globokost nacionalne svobode in prelival zanjo kri.

Srbski narod je tudi prvi dvignil meč v XIX. stoletju in tako sprožil velikanski proces osvobojenja Jugoslovanov. V zadnji vojski je prvi sprožil puško, da nadaljuje ta proces in prišel bo dan, ko bo prvi udaril, da ga pomaga končati, da pomaga oprati našo sramoto, ki je sramotnejša nego Kosovo. —

K.
(Konec prihodnjič.)

DR. IVAN ORAŽEN:

Med Ranjenimi Srbskimi Brati.

Sokolska Matica. Izdal Sokol I. v Ljubljani.
Cena 50 vinarjev.

Tiste čase, ko so silni valovi nepremagljivih jugoslovanskih vojsk butnili v trhlo, preživelo Turčijo, kateri je zgodovina narodov že pred stoletjem zasadila križ na odprti grob, da jo sesujejo v prah in na njenih tleh zgrade mogočno trdnjavo za bodočnost jugoslovanstva, je zadrhtel celokupni četverimeni narod od Drave do Črnega morja. Tedaj je završalo tudi med malim, stoletja teptanim slovenskim narodom. Trinajststoletna veriga se mu je bila globoko, globoko zajedla v meso, tilnik se mu je uklonil, globoko uklonil in usahle oči so se vsesavale v tla, v črno grudo, ker niso poznale solnca.

In tedaj se je začulo z juga lomljenje verig, naši bratje so s svojimi silnimi, v stoletjih utrjenimi mišicami začeli lomiti težke verige in s pone slatnega suženjstva. In oči slovenskega trpina, vsesane v domačo, črno grudo, so se uprle na jug — težke, napeto strmeče.

In vsi tisti, ki so poznali nepremagljivo silo jugoslovanskih vojsk, so se globoko oddahnili, ker prišel je čas zmage in vstajenja. A oni, ki niso poznali te sile, v stoletjih nakopičene, so s težkim upom in globokim upanjem strmeli na jug in čakali, težko pričakovali — ali vstajenja ali zadnjega smrtnega udarca.

Tiste dni je bil združen ves slovenski narod v tihi, a silni, plamteči in žgoči molitvi do neba za uspeh teptane raje na Balkanu. Tedaj se je napotila četica slovenskih zdravnikov

na naš jug, da pomaga bratom, v bojih za celokupno svobodo ranjenih, da jim leči težke, krvave rane.

Šel bi bil cel slovenski narod bratom na pomoč z orožjem v rokah, ako bi bilo treba in ako bi mu ne stal na tilniku tiran, toda bila je še sreča, da so pustili par zdravnikov, ker hrvatskim niso dovolili.

Težke so bile misli slovenskega zdravnika na poti skozi lepe slovenske in hrvatske pokrajine... Dozdeva se mu, da čuje težko hropenje slovenskega in hrvatskega naroda, da sliši ječanje teptanega ljudstva...

Toda globoko v mraku, predno drevje zaspi, šepetajo tajinstveni glasovi o lepših dneh vseh teptanih... in čisto jasno razločiš resen glas, da noben, in tudi najmanjši narod ne pogine, če si svoje smrti sam ne zakrivi. In duši se dozdeva, da sliši daljno, daljno petje — petje neštevilnih krepkih zborov. Dozdeva se, da je petje junakov, pesem tolažbe:

Čuj, Dušane, Tebe vojska zove!...

In prišel je čas žetve! Srbska zemlja bruha sedaj iz sebe stotisoče junakov, ki z ognjem v očeh in s svetim prepričanjem v srcih hite na bojna polja, da tam v silnem metežu završe staro pravdo teptanega naroda... Ker napolnila se je mera trpljenja.

Cela Srbija je zaihtela silne bolesti, ko je poslala svoje sinove v strašni boj... Težko jim je bilo, ko so si stisnili še enkrat roke in odšli, da ali zmagajo, ali poginejo.

In zmagali so ter rešili svoje brate, svoje sestre stoletnega robstva in trpljenja. Ali žrtve, žrtve so strašne in grozne so rane! Na starosrbskih in makedonskih poljih ter klancih leži na tisoče ubitih bratov... A drugi so rešili svoje brate in sedaj leže, da se odpočijejo, da izlečijo svoje rane. Mnogo trpe; prestreljene in zdrobljene imajo ude, prestreljena prsa in od šrapnelov razmesarjene glave... Toda iz njihovih ust ni bilo čuti tožbe, ne kletve, v njih očeh ni bilo solza. Mirno in junaško so prenašali vse bolečine... Njihove rane so priča velike ljubezni in vere in njihove duše so čiste.

Oni znajo trpeti in znajo umirati!

*

Ranjen je bil pri Kumanovem in šrapnel mu je raztrgal roko. Zlomljene, ostre kosti so štrlele iz mesa, rana je bila gnojna. Obstojala je nevarnost, da se mu zastrupi kri. Treba mu je bilo odrezati roko... Dolg, oster nož

se je zasvetil v rokah operaterja... Trikrat, štirikrat potegne odločno in z močjo... pa je koža odločena in meso stegna prerezano okoli in okoli do kosti. Oster, hreščec glas žage, ki grize s svojimi ostrimi zobmi v živo kost, se začuje...

„Jovo, čuješ Jovo, prebudi se, odpri oči, zvršeno je vse.“ —

Kmalu se je prebudil, odprl oči, gledal topo in nemo naokoli. Pa se mu spači obraz in udari v ihteči plač.

„Gospodine, stotnik, kje je moja stotnija... izgubil sem jo.“ Prva misel mu je bila zopet pri vojski.

*

Prišel je sam v dvorano z zdrobljeno desno roko in inficirano rano.

„Juraj, ali se kaj bojiš?“

„Ne bojim se, saj je bilo pri Kumanovem še bolj strašno, pa se nisem bal. Izgubil bom roko, a osvetil sem se neprijatelju.“ Mirno je legel na mizo. Ko se je prebudil, so bile prve njegove besede: „Hvala vam, bratje!“ In sanjavo se je nasmehnil.

*

Med ranjenci je bil tudi mlad vojak, ki je bil ranjen na desni roki. Pripovedoval je, da je bil on pri diviziji, ki se je prva odpeljala na pomoč Bolgarom pred Odrin. Pravil je ves navdušen, kako bratski so jih sprejemali Bolgari, donášali jim jedila in tudi cvetje. Najbolj ga je veselilo, da so jih nazivali povsod „naši bratje Srbi!“ Ta je bil ranjen pred Odrinom v desno roko in je bil priča, kako so mu ubili pred očmi lastnega dragega brata.

„Velika nesreča te je zadela, brate. Bilo ti je gotovo jako hudo za brata?“

„O, pa da, kako ne! Tako sva se razumela in ljubila. Znaš, najrajši bi bil umrl mesto njega!“

Govoril je tiho in glas se mu je tresel.

„Srbine, čuješ, strašne in velike so žrtve, ki jih morate doprinašati. Smilite se nam.“

Tedaj jih je pogledal s svojimi krasnimi očmi, molčal še trenutek in potem rekel z odločnim glasom: „Mi moramo, da umiramo, ker smo šli, da osvobodimo domovino in brate, to pa ne gre brez smrti.“ In oče, ki mu je bil en sin ubit in drugi edini ranjen, govori: „E, težko, težko... a znaš, duša je trda, jaka, ona lahko mnogo pretrpi.“

*

Tedaj je trpela cela Srbija, a največ so trpele matere, ki so rodile svoje

sinove, da pokrivajo mrtvi in ranjeni Staro Srbijo in Makedonijo. A one se zavedajo, da bo smrt njih sinov prinesla življenje tisočem in da je domovina mati vseh, da je zanjo treba umirati. —

Žena nekega sedanjega ministra se je peljala v Niš, da obiše svojega ranjenega sina. Povedala je na kratko, da je čula, da ji je sin težko ranjen, prestreljen ali skozi trebuh ali skozi prsa in da leži sedaj v vojaški bolnici v Nišu.

Tako priprosto, tako mirno je pripovedovala to za materino srce gotovo grozno novico, da so se vsi čudili. Ali ne čuti mati za sina? Ali je brez srca? Vroče in nežno ljubi njeno srce svojega sina in gotovo ji razjeda silna bolest njeno dušo... vsaj ima oči vse rdeče in vnete vsled prečutih noči, vsled solza, katere je na tihem pretočila... Ali ona ni samo mati ranjenega sina, ona je tudi hči junaškega srbskega naroda, ki daruje vedoma tisoče svojih sinov na krvavem žrtveniku osvobojenja tlačanih sobratov v Stari Srbiji in Makedoniji. Ves narod daruje in srbske matere doprinašajo tiho in nemo silne, strašne žrtve... Svoje tuge pa ne pokaže nihče zavistnemu svetu. Svet naj ne ve, koliko trpi plemeniti srbski narod... *

Nekega dne stoji zdravnik zgodaj zjutraj pred bolnišnico, ko zagleda dve ženski, ki korakata po vrtu proti njemu. Ena je bila mlada, čvrsta žena, druga pa že bolj priletna. In razvil se je sledeči govor.

„Ali je res umrl ranjenec P., ki je bil ranjen pri Prilepu?“

„Vi ste, drage, gotovo njegova žena in njegova mati? Da umrl je.“

In meni se je dozdevalo, da so njih oči zatemnele — a solza se ni pokazala.

„Pa čuješ, doktor, pokaži nama, kje leži na odru, da ga vsaj še enkrat vidive.“

Težko mi je bilo pri srcu, a odgovoriti sem jima moral, da je njihov ljubljenec že pokopan par dni.

„Kaj, pokopan? Tedaj ga ne bova videli niti mrtvega?“

Čul sem pritajen, hripav vzdih, ki se je izvil iz prs žen in mrzlični krč je stresel v trenutku njih trupla, glave pa so se upognile proti prsim. Prepričan sem bil, da jih premaga silen jok. Ali zmotil sem se. V očeh ni bilo solza.

„Brate, povej nama še, ali je mnogo trpel in kako je umrl?“

„Drage, mnogo je trpel, govoril o svojih, a do zadnjega se je ponašal junaško.“

„Tedaj je umrl kot junak?“

„Da, kot junak!“

Tedaj so se pa ženama zaiskrile oči, telesi se zravnali in ponosni sta mi rekli: „Hvala ti za poslednje besede, z Bogom, prijatelj.“ In s trdimi koraki sta odšli. Bila je žena junaka, bila je mati junaka!

*

Divne so te slike, priče več nego špartanskega herojstva svobodnih Srbijancev in Srbijank. Kdor vse to čita in doživi, ga je gotovo neskončno sram vsega tistega, kar se imenuje dandanes slovenski značaj. Te nadčloveške žrtve, to strašno, a tiho trpljenje, to mirno, junaško umiranje, ta silna nacionalna zavest in preziranje samega sebe v korist celokupnosti je tisto, kar daje srbskemu narodu prvo mesto med Jugoslovani in prednost pred vsemi narodi sveta. Povsem naravno se mi je zdelo, ko so v moji navzočnosti v neki slovenski kmečki hiši plakali čitalec in vsi navzoči, ko so čitali sliki XV. in XXIII.: „Naš brat je“ in „Naš Pero“.

V. F.

Zapiski.

Počitniška zveza jugoslovanskega dijaštva. Delo za počitniško zvezo je v polnem teku. Letos bomo dobili mnogo prenočišč po Hrvatskem in Slavoniji, Istri, Dalmaciji, Bosni, Hercegovini in tudi po Srbiji. Tovariši v teh pokrajinah so se začeli zanimati za našo akcijo in letos tudi delajo zanjo. Zato smo razširili počitniško zvezo slovenskega naprednega dijaštva v počitniško zvezo vsega jugoslovanskega dijaštva.

Vse tovariše, ki se zanimajo za našo akcijo, prosimo, da nam pri delu pomagajo z nabiranjem brezplačnih prenočišč med dijaki in zasebniki. Treba je pa pri tem delu točnosti, ker moramo imeti vsa prenočišča zbrana najpozneje do 15. aprila, ker mora biti seznam prenočišč tiskan vsaj en mesec pred sklepom šolskega leta. Vsi naši poverjeniki naj nam zaradi tega točno odgovarjajo.

Obračamo pa se s toplo prošnjo tudi do vseh zasebnikov, posestnikov, gostilničarjev i. t. d., da nam pomagajo

in dajo potujočim dijakom brezplačno prenočišče. Pri Čelih in Nemcih je to jako razširjeno, samo pri nas Jugoslovanih še tega nimamo tako dobro izpeljanega. Zato zopet prosimo in pozivljamo vse Jugoslovane, da se priglasijo in javijo, da so pripravljeni prenočiti vsakega dijaka, ki se zgledi pri njih z legitimacijo naše počit. zveze.

Slovenci, Hrvatje in Srbi ne smejo biti tako malomarni, da ne bi uvaževali velikega pomena počit. zveze, ki dijakom znatno pomaga pri potovanju po jugoslovanskih zemljah. Najbolj važno za vsakega jugoslovanskega dijaka je, da prepotuje ves slovanski jug, da spozna vse jugoslovanske zemlje in narod, ki je isti na celem Balkanu.

Predvsem pa prosimo bratsko hrvatsko in srbsko dijaštvo, da bolj intenzivno dela za poč. zvezo. Edino tako bo mogoče, da dvignemo število brezplačnih prenočišč na tisoč. —

Kdor hoče dobiti legitimacijo in seznam brezplačnih prenočišč, naj nam to pravočasno javi in pošlje 1 krono najpozneje do 1. maja. Dopise in denar za počit. zvezo se naj pošilja na naslov: Uredništvo „Preporoda“, (za počit. zvezo), Ljubljana.

Odbor počit. zveze jugoslov. dijaštva.

Sokolski zlet v Ljubljani. Prvič je prepovedan sokolski zlet v Avstriji. Značilno je pri tem zlasti to, da imajo tu svoje roke vmes Nemci in da trpi pri tem ves slovenski narod. Namen te prepovedi je jasen. Mi se ne smemo zavesti svoje moči, mi ne smemo vedeti, kaka sila leži v nas in v našem Sokolstvu. Ne smemo se sniti z našimi krvnimi brati Srbi in Bulgari. To so oni motivi, ki so dovedli nemško vladno do te prepovedi. Toda to ne bo nič pomagalo. Mi smo spoznali svoje sile v naših bratih kakor v zrcalu.

Iz svetovne literature. Čim dalje živim, tembolj sem prepričan, da ne manjka tako zelo denarja kakor mož, ki gredo neustrašeno in vztrajno za določenim ciljem in navdajajo tudi druge z istim duhom.

Peter Krapotkin.

Listnica uredništva. L. Delivojnić: Objavimo v eni izmed prihodnjih števil.
Ivo Stojan: Članka ne moremo natisniti, ker ni primeren za naš list.

B. Lilić: Pride ob priliki.

Slavko C.: Pod Lovćenom. Porabimo morda pozneje. Pošlji še kaj drugega.

Opozarjamo vse dopisnike, da se ne moremo ozirati na prepozno došle rokopise. Sklep redakcije je vsakokrat 5. in 20. v mesecu.